

АРХЕОЛОГІЯ

УДК 930.04(477.87)+728.82:904:677(410)«15»
DOI: 10.24144/2523-4498.1(42).2020.203276

РІДКІСНА АНГЛІЙСЬКА ТЕКСТИЛЬНА ПЛОМБА XVI СТ. З НЕВИЦЬКОГО

Мордовін Максим Вікторович

доцент кафедри середньовічної археології, Науково-археологічний інститут,
Будапештський університет ім. Лоранда Етвеша
E-mail: mordovin.maxim@btk.elte.hu
Scopus Author ID: 56447085800
<http://orcid.org/0000-0002-0288-794X>

Прохненко Ігор Анатолійович

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри археології, етнології та культурології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
E-mail: prohnenkoigor@ukr.net
Scopus Author ID: 56922162200
<http://orcid.org/0000-0002-9100-3914>

Сухар Арсен Ігорович

співробітник Науково-дослідного інституту карпатознавства,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
E-mail: arhlabunu@ukr.net

На схилі замкової гори біля с. Невицьке Закарпатської обл. України місцевими краєзнавцями була виявлена і передана до наукових фондів НДІ карпатознавства УжНУ викинута скарбошукачами свинцева текстильна плomba. На перший погляд непримітна знахідка належить до групи добре визначених, так званих альнажних виробів, тобто випущених королівським офісом Англії. Хоча такі екземпляри почали вводитися до обігу ще в другій половині XIV ст., на території Угорського королівства перші англійські пломби з'явилися лише наприкінці наступного, XV ст. Пошкоджена знахідка з Невицького представляє пізній тип, часів королеви Єлизавети I, який датується другою половиною XVI ст. Хоча це поки єдиний відомий англійський екземпляр з Закарпаття, він чітко вказує на значні статки господарів замку, які могли дозволити собі поряд з масовою продукцією середньої якості придбати і дороге, а водночас рідкісне для Північно-Східної Угорщини сукно. Основна ж картина географії поступлення текстилю в регіон з цією новою знахідкою суттєво не змінилася. На сьогоднішній день на пам'ятках Закарпаття, з врахуванням нової, знайдено двадцять товарних плomb XV – початку XVII ст. Це великі пломби з Вехови (колишній Фрауштадт) та Гданська, екземпляри середніх розмірів з сілезьких Хойнува, Левенберга та чеської Їглави, а також маленькі пломби з так званим смерком, походження яких найімовірніше пов'язане з територією Польщі. Аналіз цих предметів дозволяє говорити про активізацію на вказаних територіях в XVI ст. північного торгівельного шляху. Скоріше за все, в умовах турецької небезпеки, саме цей торговий маршрут між містами Спіша та Марамороша став найбільш безпечним для північних угорських земель передгір'їв Карпат.

Ключові слова: Англія, Угорське королівство, Закарпаття, Невицьке, замок, товарна текстильна плomba, XVI ст.

Постановка проблеми: За останні десятиріччя була суттєво вдосконалена методика польових археологічних досліджень, в результаті чого помітно зросла кількість виявлених дрібних металевих виробів. Як наслідок і на території Закарпаття були відчутно поповнені інвентарні колекції ключових пунктів пізнього середньовіччя та раннього нового часу. В першу чергу це стосується пам'яток замкової та церковної архітектури, які лише нещодавно стали об'єктом цілеспрямованого систематичного вивчення експедиції Ужгородського національного університету. Однією з категорій знахідок, раніше взагалі невідомих на цій території і відповідно

позбавлених будь-якої уваги в історіографії, стали пов'язані з виробництвом і експортом тканин свинцеві товарні пломби.

Процес пломбування товарів почався ще в часи Римської імперії. Потім ця традиція продовжилася і в Візантії. Вже в ті часи користувалися свинцевими печатками, на яких вказувалося місце виготовлення товару, його якість, а іноді і сам виробник. У середньовічній Європі ця традиція скоріше за все була перейнята через італійських купців з Візантії [Endrei, Egan, 1982, p. 49]. Спочатку використовували віск у Фландрії та Англії. Воскові товарні пломби в Англії були в обігу до другої половини XIV ст.

[Egan, 1987, p. 18]. Перші свинцеві текстильні пломби з'явилися в Голландії і Фландрії у кінці XIII ст. [Baart, 1992, s. 128]. На початку XIV ст. в Аппасі та Іпрі щорічно їх вже ставили десятки тисяч [Espinas, Pirenne, 1906, s. 511]. У XIV ст. на півночі Франції, у Фландрії, на заході Германії і навіть в Італії всі суконні центри прийняли спеціальні регуляції з перевірки якості і розмірів продукції, яка там виготовлялася. Кожний рулон сукна оглядали обрані місцевими ремісниками майстри, і якщо воно відповідало прийнятим нормам, ставили свою печатку. На одному рулоні таких могло бути до п'яти-шести: власна ткача, перевірки розмірів, якості тканини, якості фарбування і головна печатка міста [Kaiser, 2002, s. 379-380; Mordovin, 2013, old. 271]. Коли рулон згортався, пломби були з початкового краю, але їх трохи висували з центральної частини рулону, щоб до продажу останніх ліктів сукна знаки якості було видно і можна було довести походження товару. Промисловий розвиток країн Європи у наступні періоди призвів до збільшення кількості випускаючих тканину центрів і відповідно став більш різноманітним набір суконних пломб, типи яких вже рахувалися на тисячі [Kaiser, 1988, s. 734].

Огляд останніх досліджень: На даний час на чотирьох замках (Невицький, Ужгородський, Середнянський та Королівський) [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 42; фото 24; Dzembasz, 1999, old. 267–312; Prohnenko, Zsilenko, 2016, old. 333; 49: 1 kép; 2017, old. 59; 2019, old. 155; 15: 5,8 kép; Prokhnenko, Zhylenko, Moizhes, 2016, p. 293; fig. 14: 4] і одній церкві (Паладь-Комарівці) [Mojzsasz, 2017, old. 109] Закарпаття знайдено двадцять товарних текстильних пломб. Дана колекція представлена екземплярами XV – початку XVII ст. Складається вона з великих пломб з Всхови (колишній Фрауштадт) та Гданська, екземплярів середніх розмірів з сілезьких Хойнува, Левенберга та чеської Іглави. Групу цих знахідок доповнюють маленькі пломби з так званим гмерком, походження яких найімовірніше пов'язане з територією Польщі. Аналіз зібраних предметів, у комплексі з матеріалами інших пам'яток верхньотиського регіону дозволяє говорити про активізацію на вказаних територіях у цей час північного (польського) торговельного шляху, який на території всередині Карпатської дуги проходив через місто Бардейов. Скоріше за все, в умовах турецької небезпеки, саме цей торговий маршрут активізувався як найбільш безпечний в умовах передгір'я, а замки часто ставали транзитними пунктами на дорозі між містами Спіша та Марамороша.

Виклад матеріалу. Серед знахідок закарпатських пломб виділяється виявлений нещодавно на схилі гори біля Невицького замку екземпляр, який сам по собі дозволяє значно скоригувати висловлені попередні твердження. У зв'язку з цим стисло розглянемо планування та історію даного укріпленого пункту.

Замок знаходиться біля населених пунктів Кам'яниця та Невицьке Ужгородського р-ну Закарпатської обл., в дванадцяти кілометрах на північ від обласного центру. Сучасний вигляд він

отримав на зламі XV – XVI ст. З північного боку біля підніжжя гори протікає невеликий гірський струмок Вайда, а с західного – р. Уж. Центральний замковий дворик (35 x 12 м) площею біля 400 кв. м оточений двоповерховим палацом з домінуючою чотириповерховою центральною вежею та потужним трикутним в плані укріпленням з найбільш вразливого східного боку. Палац нараховував 31 приміщення загальною площею біля 1000 кв. м. З боку гір замкові будівлі були оточені земляним валом і глибоким видовбаним у скелі ровом, біля яких в систему оборони вписана зовнішня замкова стіна з чотирма вежами. З південного заходу основні будівлі паралельними захисними стінами з'єднані з в'їзною вежею – барбаканом шестикутної форми. Площа всіх замкових приміщень, разом з галереєю, становила біля 1500 кв. м. Зі східного боку функціонувала і третя лінія оборони, до якої входили вали та дерев'яно-глинобитні конструкції. У плані вали замикали простір трапецієподібної форми. Між другою та третьою захисними лініями функціонував невеликий посад (0,7 га) [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 30–31].

Історія укріплень починається зі зламу XIII – XIV ст. У 1279 р. угорський король Ласло IV (1274 – 1290 рр.) передав всі володіння комітату Унг трансільванському воєводі Фінті з роду Обо. Після його смерті власником Ужанщини та Невицького замку став Омодей – брат померлого. Коли на Угорський престол у 1290 р. заступив останній представник династії Арпадовичів Андраш III (1290 – 1301 рр.), він підтвердив дарчу свого попередника на Невицький замок Обо Омодєю [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 24]. Той володів ним до самої смерті в 1311 р., коли загинув від рук кошицьких міщан. Сини Омодєя – Янош, Мікловш, Давид і Ласло почали боротьбу з кошичанами, на бік яких став сам король Карл Роберт. У битві під Розгановцями влітку 1312 р. Омодєї зазнали поразки, а двоє з них, Давид і Мікловш, загинули. Янош і Ласло продовжили боротьбу. Тільки наприкінці року була укладена мирна угода, за умовами якої рід зберіг за собою Ужанський комітат з Невицьким замком. Після цього Омодєї майже п'ять років були вірними королю та приймали участь в його походах проти інших магнатів. Але в 1317 р. вони знов виступили проти Карла Роберта. В листопаді 1317 р. королівські війська на чолі з Акошем Мікчею після важкого штурму захопили Невицький замок. Про описані події мова йде в одній з грамот 1322 р., де вперше згадується назва Невицьке (Neuichke) [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 26]. Нова епоха в історії замку розпочалася в 1328 р., коли угорський король передав його разом з Ужанським комітатом спочатку в тимчасове, а з 1332 р. – в постійне володіння одному з своїх італійських прибічників – будинському каштеляну Іоанну Другету. З цього часу до середини XVII ст. на Ужанщині тривала гегемонія Другетів [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 27].

Після смерті Іоанна Другета (1332 р.) фортеця в Невицькому перейшла до рук його старшого сина Вільгельма, який не мав спадкоємців. Тому після його смерті, згідно з існуючими правилами, Ужанські

володіння повинні були повернутися до корони. Але угорський правитель вирішив відзначити за особливі заслуги родину Другетів і в 1343 р. він передав Ужанщину з центром в Невицькому братам Вільгельма – Ніколаю та Іоанну. В 1355 р. Іоанн Другет помер і рід розділився на дві гілки – горянську, якій належав і Невицький замок, і гуменянську. Перша з них після смерті Ласло Другета в 1398 р. завершила своє існування і вся власність перейшла до рук гуменянської гілки.

З приходом до влади в Угорщині Сигізмунда Люксембургського (1387 – 1437 рр.) вплив Другетів істотно знизився і в 1403 р. вони були серед повсталих проти королівської влади. Після поразки повстання Другети ледь змогли зберегти свої володіння на Ужанщині. З 1440 р., після початку в Угорщині громадянської війни, вони знов збільшили свій вплив. Постійні військові сутички змусили Другетів перебудувати та значно укріпити Невицький замок. Незважаючи на це, він не став неприступною твердиною і часто переходив з рук до рук. Так, наприклад, в 80-х рр. XVI ст. королівські війська вибили з замку Гашпара Другета і допомогли заволодіти укріпленнями Дьордю II Другету. В 1591 р. новий власник помер і його вдова Єфрозіна Доці почала судову тяжбу з Гашпаром та Іштваном Другетами. У 1600 р. вона проживала в Невицькому замку зі своїми дітьми Марією та Дьордем. Ще один родич, Балінт Другет, зі своїм військом осадив замок і після довготривалої облоги захопив його. Єфрозіна Доці з дітьми втікла до Польщі, а трохи згодом, в 1602 р. її син зміг заволодіти замком. В 1619 р. укріплення захопив трансільванський воєвода Габор Бетлен. Після його смерті в 1629 р. Другети ненадовго повернули собі Ужанські володіння. Але вже в 1644 р. Дьордь Ракоці, який виступив проти австрійського правителя, атакував володіння його прихильників Другетів, захопив Невицький замок і наказав зруйнувати мури [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 34], на чому історія замку як дворянського осередку була завершена.

Археологічне дослідження пам'ятки, розпочате ще в 90-х рр. XX ст. експедицією на чолі з О.В. Дзембасом, підтвердило інформацію писемних джерел про функціонування замку з початку XIV до середини XVII ст. Були отримані значні колекції масового керамічного матеріалу (посуд, кахлі) та індивідуальних знахідок (прикраси і елементи одягу, інструментарій, побутові речі, предмети озброєння, монети). В ході робіт була вивчена домінуюча площа внутрішнього дворику, приміщення навколо нього та зовнішні захисні системи.

Візуальний огляд схилів гори дозволив говорити про активне скидання сміття жителями замку безпосередньо за стіни, де місцями викинуті речі утворили потужний культурний шар. До його формування за межами мурів долучилися і реставратори, які вирішили звільнити внутрішній замковий двір від глини і зсипали її на схил гори. В місцях найбільшої концентрації переміщених шарів поза укріпленнями в останній час почали з'являтися ямки «копачів», про які науковцям Ужгородського національного університету неодну-

разово сигналізували місцеві краєзнавці і туристи. Реакцією на ці звернення став візуальний огляд схилів гори, де біля одного з «шурфів» у вимитому дощем відвалі і була виявлена вже згадана залишена скарбошукачами свинцева товарна плomba.

На сьогоднішній день вона є однією з самих цікавих англійських плomb Карпатського басейну. Взагалі ж за останні десятиріччя на території середньовічного Угорського королівства зібрано як мінімум 145 екземплярів англійського характеру [Mordovin, 2019, old.319–340]. Це незвичне визначення – «англійський характер» – пояснюється тим, що більша частина цих плomb в дійсності не англійського походження, а виготовлені в Центральній або Східній Європі [Мордовін, Прохненко, 2019, с. 83–89] (рис. 2). В Карпатському басейні на сьогоднішній день зі згаданих півтори сотень знахідок всього 29 атрибууються як автентичні, тобто виготовлені в Англії. Серед них найбільш розповсюджені плombи типу «SERGE DV BOIS», датовані початком XVII ст. [Mordovin, 2018, old.227–230; 263: Кат. 10]. В нашому випадку на аверсі на перший погляд непримітної плombи зображена так звана герса (або з англійської порткуліс / portcullis), тобто спускна решітка для воріт міста або фортеці. Над герсою чітко проглядається королівська корона. Реверс плombи початково був чистим, але при перевірці на ньому були накреслені різні, вже нерозбірливі символи, скоріше за все числа. Параметри екземпляра: діаметр – 20,5 мм; вага – 13,44 г (рис. 1).

Зображення герси є характерною рисою суконних плomb, які видавав спеціальний королівський офіс (alnage). Ним централізовано перевірялася вся текстильна продукція, яка йшла на експорт, і, якщо якість і розмір відповідали королівській регуляції, на край рулону ставилася свинцева плomba. Сам альнажний офіс був заснований королем Едуардом I наприкінці XIII ст., але централізована перевірка якості та розмірів текстильної продукції в Англії почалася на сторіччя раніше, наслідуючи практику великих фламандських центрів текстильної індустрії [Egan, 2001, p. 78, fig. 19:3, p. 79, fig. 20: 24–25; Elton, 2017, p. 223–224, 226].

Унікальність невицької знахідки полягає в тому, що таких на території Центральної і Східної Європи було виявлено одиниці. Крім невицької, схожі плombи відомі в першу чергу в Угорщині. Походять вони з археологічних пам'яток Уйїрег-Кульчар-пуста (Újireg-Kulesár-puszt) [Mordovin, Németh, 2019] і Надсейнаш-Сейнашедьхаза (Nagyszénás-Szénáségyháza) (рис. 3) – обидві майже ідентичні невицькій. В першому випадку датування неможливе, тому що плomba була частиною скарбу предметів з олова, які зібрав невідомий «детекторист» і сховав від поліції біля населеного пункту на початку 2000-их рр. В другому випадку датування спрощує той факт, що поселення, на якому виявлена англійська плomba, було знищене в 1596 р. татарами [Blazovich, 1985, old. 90]. На території України найближча аналогія відома з Луцького р-ну Волинської обл., виявлена на березі р. Стир (рис. 4).

В самій Англії цей тип зустрічається десятками, якщо не сотнями. В кожному англійському каталозі знаходимо прямі аналогії [Elton, 2017, p. 68, 223–224; Egan, 1994, p. 167, fig. 16:41; p. 169, fig. 18:48–49; p. 172, fig. 21:70–71; p. 175, fig. 24:107]. Чимало схожих знахідок є і в нещодавній бельгійській роботі [Van Laere, 2019, p. 418, kat. 1410; p. 444–445, kat. 1502, 1507–1508]. Самі ранні екземпляри датуються 1551–1552 рр. і в жодному з випадків не переступають злам сторіччя. При порівнянні центрально- та східноєвропейських пломб з їх західними прототипами наштовхуємося на наступну проблему в сфері точної ідентифікації. У цього типу пломб, тобто пломб з зображенням герси, в Англії зафіксовано величезну кількість підвидів, які різняться між собою надписами або невеликими змінами в зображенні корони над герсою. Ці відмінності вказували на регіон, де конкретна пломба була поставлена на сукно. Так можна розрізнити пломби з колчестерського, глостерського, кентського, і головного, лондонського офісу. На жаль, в нашому випадку із-за фрагментарності та потертості, жодна зі згаданих угорських і українських знахідок не визначається настільки детально. Враховуючи англійські й угорські дані стосовно датування цього типу пломб, Невицький екземпляр міг бути виготовленим у другій половині XVI ст.

Навіть якщо точне місце виготовлення не вдається визначити, англійське походження цієї знахідки сумніву не підлягає. В свою чергу це вказує на доволі потужні економічні можливості і на вишуканий смак жителів Невицького замку. Не кожний феодальний рід північно-східної частини Угорщини XVI ст., в часи безперервних турецьких війн і постійних міжусобиць, був спроможний на закупівлю оригінального, якісного англійського сукна.

Справедливим буде відмітити, що поряд з цим зафіксованим одиничним випадком використання якісної дорогої продукції все ж в основному покупалося сукно середньої якості, про що свідчать знахідки інших пломб на території пам'ятки. Перший екземпляр на Невицькому замку був виявлений ще наприкінці 90-х рр. XX ст. (рис. 5, 2), однак із-за новизни проблематики і відсутності фахової літератури в історіографії він отримав хибну атрибуцію як товарна пломба з фламандського якісного сукна [Дзембас, Кобаль, 2005, с. 42, 44, фото 24]. Серед підібраних співробітниками НДІ карпатознавства УжНУ викинутих нелегальними копачами знахідок відзначимо ще один екземпляр, аналогічний попередньому. Обидва вони відносяться до категорії невеликих і ідентифікуються чітко. З фронтального боку надпис LE/WEN/BER/GK, а зі

зворотного боку простежений герб міста Левенберг (Löwenberg in Silesien), сучасний Львувек Сльонський (Lwówek Śląski) в Польщі (рис. 5). Параметри другої знахідки становлять: діаметр – 26,0 мм; вага – 5,77 г. Такі пломби висіли на порівняно дешевому сукні середньої якості. Датування – друга половина XVI ст. Текстильне виробництво Левенберга вийшло за межі домашніх мануфактур наприкінці середньовіччя, і найвищого розквіту досягло в середині XVI ст. Сукно цього населеного пункту вже в 1540-х рр. зустрічається як доповнення до платні в місті Серадз. У 1554 р. Левенбергу дарували привілеї, а місцеве сукно вже продавалося на ринках Вроцлава, звідки його везли в тому числі і на угорські ярмарки. В угорських джерелах з левенберзьким сукном зустрічаємося вже в 1539 р. В митних списках воно знаходиться поміж самих дешевих тканин, серед сілезьких товарів. У 1545 р. це сукно відзначене в списках трансільванського міста Брашов (Braşov), а в 1553 р. вже простежуємо його і в турецьких джерелах. Після середини XVI ст. тканини Левенберга були одними з найпопулярніших в північних містах Угорщини (Кошице – Košice, Бардейов – Bardejov, Левоча – Levoča, Прешов – Prešov). Відомо, що в 1560-ті рр. в великій кількості вивозилося воно і на османську територію. На землях колишнього Угорського королівства на сьогоднішній день виявлено всього півтора десятка подібних пломб, в тому числі і ці дві закарпатські.

Висновки. Виходячи з аналізу англійської пломби другої половини XVI ст., виявленої біля Невицького замку, з урахуванням супутніх матеріалів з даного пункту, можна говорити про значні статки господарів укріплень, які могли дозволити собі поряд з масовою продукцією середньої якості придбати і дороге, а водночас рідкісне для Північно-Східної Угорщини сукно.

Справедливо було б зауважити, що основна картина географії поступлення текстилю в регіон з цією новою знахідкою поки суттєво не змінилася. На сьогоднішній день на пам'ятках Закарпаття, з урахуванням нової, знайдено двадцять товарних пломб XV – початку XVII ст. Це великі пломби з Всови (колишній Фрауштадт) та Гданська, екземпляри середніх розмірів з сілезьких Хойнува, Левенберга та чеської Іглави, а також маленькі пломби з так званим гмерком, походження яких найімовірніше пов'язане з територією Польщі. Аналіз цих предметів дозволяє говорити про активізацію на вказаних територіях в XVI ст. північного торговельного шляху. Скоріше за все, в умовах турецької небезпеки, саме цей торговий маршрут між містами Спіша та Марамороша став найбільш безпечним для північних угорських земель передгір'їв Карпат.

Список використаних джерел

- Baart, J., 1992. De opkomst van nijverheid en handel in Holland, *Teksten van lezingen gehouden tijdens het Symposium „Handel, handelsplaatsen en handelswaar vanaf de Vroege Middeleeuwen in de Lage Landen” te Rotterdam van 2 t/m 3 november*, Hrsg. Arnold Carmiggelt, Rotterdam, s. 125–133.
- Blazovich, L., 1985. *A Körös-Tisza-Maros-köz középkori településrendje*, Békéscsaba – Szeged, 207 old.
- Dzembasz, O., 1999. Előzetes jelentés a nevickei vár feltárásáról, *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza*, 41, old. 267–312.

- Egan, G., 2001. Cloth Seals, *Salisbury & South Wiltshire Museum Medieval Catalogue*, Part 3, Ed. Peter Saunders, Salisbury, 2001, p. 43–86.
- Egan, G., 1987. *Provenanced Cloth Seals. Sub-Department of Medieval Archaeology, University College, University of London, submitted for the degree of Doctor of Philosophy*, London, 473 p.
- Egan, G., 1994. *Lead cloth seals and related items in the British Museum*, London, 1994, 208 p.
- Elton, F. S., 2017. *Cloth Seals: An Illustrated Guide to the Identification of Lead Seals Attached to Cloth*, Oxford, 2017, 406 p.
- Endrei, W., Egan, G., 1982. The Sealing of Cloth in Europe, *Textile History*, 13, p. 47–75.
- Espinass, G., Pirenne, H., 1906. *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre. I*, Bruxelles, 695 s.
- Kaiser, R., 1988. Fälschungen von Beschauzeichen als Wirtschaftsdelikte im spätmittelalterlichen Tuchgewerbe, *Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica, München, 16.–19. September 1986. Teil V. Fingierte Briefe, Frömmigkeit und Fälschung, Realienfälschungen*, Hannover, s. 723–752.
- Kaiser, R., 2002. Mittelalterliche Tuchplomben – Überreste, Sammelobjekte und technik-, textil- und wirtschaftsgeschichtliche Quellen, *Inquirens subtilia diversa. Dietrich Lohrmann zum 65. Geburtstag. Hrsg. Horst Kranz, Ludwig Falkenstein*, Aachen, s. 375–390.
- Mojzsesz, V., 2017. A palágykomoróci református templom, *Várak kastélyok templomok. Évkönyv 2017*, Kőkény, old. 106–109.
- Mordovin, M., 2013. A 15–17. századi textilkereskedelem régészeti emlékei Pápán (The Archaeological Traces of the 15–17th-Centuries Cloth-trade in Pápa), *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete. Szerk. Varga Máté*, Kaposvár, old. 267–282.
- Mordovin, M., 2018. *Textilvégek védjegyei. A textilkereskedelem régészeti emlékei a Magyar Királyság területén*, (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak), Budapest, 2018, 355 old.
- Mordovin, M., 2019. Az angol címeres plombák rejtélye, *Régészeti nyomozások Magyarországon 2*, Ilon Gábor (szerk.), Budapest, old. 319–340.
- Mordovin, M., Németh, K. A., 2019. Középkori ólom textilplombadepó Újireg–Kulcsár-pusztáról, *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve*, 41, (в друці).
- Prohnenko, I., Zsilenko, M., 2016. A királyházi Nyalábvár 2. helyisége, *Communicationes Archaeologicae Hungariae 2015-2016*, Budapest, old. 325–379.
- Prohnenko, I., Zsilenko, M., 2017. A szerednyei vár kutatása, *Várak kastélyok templomok. Évkönyv 2017*, Kőkény, old. 56–59.
- Prohnenko, I., Zsilenko, M., 2019. Újabb kutatások a királyházi Nyalábvárban (Koroljevo, Ukrajna). A 3. helyiség feltárása, *Archaeologiai Értesítő*, Budapest, 144. kötet, old. 137–167.
- Prokhnenko, I., Zhylenko, M., Moizhes, V., 2016. Korolevo castle of Nyaláb, *Archaeologia historica*, Brno, 41, 1, p. 273–299.
- Van Laere, R., 2019. *Loden zegels en verzegelingen: eerste hulp bij identificatie*, Wijer – Voorburg, 429+564 s.
- Дзембас, О., Кобаль, Й., 2005. *Невицький замок*, Ужгород, 2005, 79 с.
- Мордовін, М., Прохненко, І., 2019, «Англійські» товарні текстильні пломби з Верхнього Попруття та Середнього Подністров'я, *III міжнародний науковий семінар "Археологія Буковини: здобутки та перспективи", присвячений 100-літтю від дня народження відомого науковця Бориса Тимощука. Тези доповідей. м. Чернівці, 13 грудня 2019 року*, Чернівці, с. 83–89.

References

- Baart, J., 1992. De opkomst van nijverheid en handel in Holland, *Teksten van lezingen gehouden tijdens het Symposium „Handel, handelsplaatsen en handelswaar vanaf de Vroege Middeleeuwen in de Lage Landen” te Rotterdam van 2 t/m 3 november*, Hrsg. Arnold Carmiggelt, Rotterdam, s. 125–133. (in Dutch).
- Blazovich, L., 1985. *A Körös-Tisza-Maros-köz középkori településrendje*, Békéscsaba – Szeged, 207 old. (in Hungarian).
- Dzembasz, O., 1999. Előzetes jelentés a nevickei vár feltárásáról, *A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve, Nyíregyháza*, 41, old. 267–312. (in Hungarian).
- Dzembasz, O., Kobal, Y., 2005. *Nevickij zamok* [Castle of Nevicke], Uzhhorod, 2005, 79 s. (in Ukrainian).
- Egan, G., 1987. *Provenanced Cloth Seals. Sub-Department of Medieval Archaeology, University College, University of London, submitted for the degree of Doctor of Philosophy*, London, 473 p. (in English).
- Egan, G., 1994. *Lead cloth seals and related items in the British Museum*, London, 1994, 208 p. (in English).
- Egan, G., 2001. Cloth Seals, *Salisbury & South Wiltshire Museum Medieval Catalogue*, Part 3, Ed. Peter Saunders, Salisbury, 2001, p. 43–86. (in English).
- Elton, F. S., 2017. *Cloth Seals: An Illustrated Guide to the Identification of Lead Seals Attached to Cloth*, Oxford, 2017, 406 p. (in English).
- Endrei, W., Egan, G., 1982. The Sealing of Cloth in Europe, *Textile History*, 13, p. 47–75. (in English).
- Espinass, G., Pirenne, H., 1906. *Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre. I*, Bruxelles, 695 s. (in French).
- Kaiser, R., 1988. Fälschungen von Beschauzeichen als Wirtschaftsdelikte im spätmittelalterlichen Tuchgewerbe, *Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongreß der Monumenta Germaniae Historica, München, 16.–19. September 1986. Teil V. Fingierte Briefe, Frömmigkeit und Fälschung, Realienfälschungen*, Hannover, s. 723–752. (in German).
- Kaiser, R., 2002. Mittelalterliche Tuchplomben – Überreste, Sammelobjekte und technik-, textil- und wirtschaftsgeschichtliche Quellen, *Inquirens subtilia diversa. Dietrich Lohrmann zum 65. Geburtstag. Hrsg. Horst Kranz, Ludwig Falkenstein*, Aachen, s. 375–390. (in German).
- Mojzsesz, V., 2017. A palágykomoróci református templom, *Várak kastélyok templomok. Évkönyv 2017*, Kőkény, old. 106–109. (in Hungarian).
- Mordovin, M., 2013. A 15–17. századi textilkereskedelem régészeti emlékei Pápán (The Archaeological Traces of the 15–17th-Centuries Cloth-trade in Pápa), *Fiatal Középkoros Régészek IV. Konferenciájának Tanulmánykötete. Szerk. Varga Máté*, Kaposvár, old. 267–282. (in Hungarian).
- Mordovin, M., 2018. *Textilvégek védjegyei. A textilkereskedelem régészeti emlékei a Magyar Királyság területén*, (Magyar Történelmi Emlékek. Adattárak), Budapest, 2018, 355 old. (in Hungarian).
- Mordovin, M., 2019. Az angol címeres plombák rejtélye, *Régészeti nyomozások Magyarországon 2*, Ilon Gábor (szerk.), Budapest, old. 319–340. (in Hungarian).

Mordovin, M., Németh, K. A., 2019. Középkori ólom textilplombadepó Újireg–Kulcsár-pusztáról, *A Wosinsky Mór Múzeum Évkönyve*, 41, (in print). (in Hungarian).

Mordovin, M., Prokhnenko, I., 2019. «Anglijski» tovarni tekstylni plomby z Verkhnjgo Popruttya ta Serednoho Podnistroyva [English commodity textile seals from the Upper Poprut and Middle Transnistria], *III міжнародний науковий семінар "Arkheologia Bukovyny: zdobutky ta perspektyvy", prysvyachenyy 100-littyu vid dnya narodzhenya vidomoho naukovtsya Borysa Tymoshchuka. Tezy dopovidey. m. Chernivtsi, 13 hrudnya 2019 roku, Chernivtsi*, s. 83–89. (in Ukrainian).

Prohnenko, I., Zsilenko, M., 2016. A királyházi Nyalábvár 2. helyisége, *Communicationes Archaeologicae Hungariae 2015-2016*, Budapest, old. 325–379. (in Hungarian).

Prohnenko, I., Zsilenko, M., 2017. A szerednyei vár kutatása, *Várak kastélyok templomok. Évkönyv 2017*, Kőkény, old. 56–59. (in Hungarian).

Prohnenko, I., Zsilenko, M., 2019. Újabb kutatások a királyházi Nyalábvárban (Koroljevo, Ukrajna). A 3. helyiség feltárása, *Archaeologiai Értesítő*, Budapest, 144. kötet, old. 137–167. (in Hungarian).

Prokhnenko, I., Zhylenko, M., Moizhes, V., 2016. Korolevo castle of Nyaláb, *Archaeologia historica*, Brno, 41, 1, p. 273–299. (in English).

Van Laere, R., 2019. *Loden zegels en verzegelingen: eerste hulp bij identificatie*, Wijer – Voorburg, 429+564 s. (in Dutch).

SUMMARY

A RARE 16TH-C ENGLISH CLOTH SEAL FROM NEVICKE

Maxim Mordovin

Assistant Professor, Docent of the Department of Medieval Archaeology,
Institute of Archaeological Sciences, University of Eötvös Loránd

Igor Prokhnenko

Candidate of History, Docent; Docent of the Department of Archaeology, Ethnology and Culturology,
SHEE «Uzhhorod National University»

Arsen Suhar

Science-worker of Institute of Carpathian,
SHEE «Uzhhorod National University»

The archaeological excavation in the last couple of years in the territory of the Western–Ukrainian region of Transcarpathia (Zakarpathya) among many other results produced a significant group of a previously almost unknown type of finds, namely cloth seals. There are 20 such seals from the whole region: from four castles (Nevicke, Uzhgorod, Serednye and Korolevo), and one church (Palad'–Komarivci). Most of the identified cloth seals were attached to fabrics produced in the Silesian towns, namely Lwówek Śląski (Germ.: Löwenberg in Silesian; two finds from Nevicke); Wschowa (Germ.: Fraustadt; two finds from Serednye) and Chojnów (Germ.: Haynau; one find from Palad'–Komarivci). A small fragment identifiable as to be from Gdańsk (Germ.: Danzig, found in Serednye) well supplements the first part of the finds. Another, although uncertain item might have come from Zittau (found in Korolevo), the German part of historical Lusatia. A relatively widespread in late medieval and early modern Hungary Moravian textile, well-documented in the written sources is represented by a single seal originated from Jihlava (Germ.: Iglau; found in Serednye). There are only two finds identifiable as Western-European: one is an alnager seal from England (found in Nevicke), and another – according to the style of the inscription and its two-riveted form – is most probably from a yet unknown Flemish town. The collection also includes seven more-or-less well-preserved specimens with imprinted privy marks. Unfortunately, there is no possibility to trace their provenance yet. The remaining three finds are too fragmented or damaged to be identified. Regarding the dating of the cloth seals from Transcarpathia, it varies from the first half of the 15th century until the end of the 16th – or maybe early 17th century, while the Middle Ages are represented by a single Flemish find, whereas the rest – Silesian, Moravian, Lusatian – are all dateable to the second half of the 16th century. The two seals from Wschowa may appear to be 17th-century products. One more interesting aspect of the discussed finds regards the quality of the cloth they were attached to. Only two items represent high-quality fabrics: the Flamish and the English seals. Cloth production from Silesia, Lusatia and Moravia was predominantly of medium or low quality. The English cloth seal found on the slope of the Castle hill at Nevicke belongs to a group of well-identifiable finds known as alnager seals. These items introduced in England in the late 14th century appear in the medieval Kingdom of Hungary only from the very end of the Middle Ages. The damaged specimen of Nevicke, however, represent the Elisabethian type of such seals. It is dateable to the second half of the 16th century. Being the only English cloth seal found in Transcarpathia, it implies to the wealth of the owners of the castle who could afford to buy such an expensive fabric.

Keywords: Kingdom of Hungary, England, Transcarpathia, Nevicke, castle, cloth seal, 16th century.

ІЛЮСТРАЦІЇ

Рис.1. Англійська текстильна пломба з с. Невицьке, Закарпатської обл. України.

Рис.2. Товарна пломба «англійського характеру» з м. Хотин, Чернівецької обл. України.

Рис.3. Англійська суконна пломба з археологічної пам'ятки Надьсейнаш-Сейнашедьхаза (Угорщина).

Рис.4. Англійська текстильна пломба з Луцького р-ну, Волинської обл. України.

Рис.5. Суконні пломби з с. Невицьке, Закарпатської обл. України.